

سیاحانی که به ایران آمده‌اند

داریوش شهبازی

نشم‌ماهر پریس

فهرست

مطالب

۹	چکیده
۱۱	مقدمه
۲۹	آرمسترانگ
۲۹	آرنولد
۳۰	آشی کاگا
۳۱	آلکوک
۳۲	آمروزو
۳۲	آنترمونی
۳۳	آنجلولو
۳۴	آنه
۳۶	آیرونساید
۳۷	ابن بطوطه
۴۹	ابن حوقل
۵۱	ابن عبری
۵۱	ابن فضلان
۵۵	ابوت
۶۷	ابودلف یتبعی
۷۳	ادموندز
۷۶	ادواردز

اسپاروی	۷۹	ایترپرسیکوم	۱۵۴
استاک	۸۶	ایستویک	۱۵۶
استاکلر	۹۷	اینووه	۱۵۷
استرابون	۹۸	بابن و هوسه	۱۵۸
استرن	۱۰۰	باربارو	۱۶۱
استوارت	۱۰۰	بارنز	۱۶۱
استودارت	۱۰۳	باروگ	۱۶۷
اسخاخن	۱۰۶	بازن	۱۶۷
اسکرین	۱۰۶	باکینگهام	۱۷۱
اسکینر	۱۰۹	بایرون	۱۷۳
اسمیت (آنتونی)	۱۰۹	بایندر	۱۷۵
اسمیت (یان)	۱۱۱	بدیک	۱۷۶
اشترویس	۱۱۲	براون	۱۷۸
اشتیلر	۱۱۴	برد	۱۷۹
اشنایدر	۱۱۴	برنز	۱۸۰
افلاطون	۱۱۸	بروگش	۱۸۳
افندی	۱۲۳	برونیار	۱۸۵
اگوستین	۱۲۳	بروین	۱۸۸
الساندری	۱۲۴	بریجز	۱۹۱
الگود	۱۲۵	بل	۱۹۳
الیس	۱۲۷	بلگریو	۱۹۷
انگلمن	۱۲۹	بلوشر	۱۹۸
اوبن	۱۲۹	بلوکویل	۲۰۰
اوتر	۱۳۱	بن تان	۲۰۳
اورسل	۱۳۴	بنجامین	۲۰۴
اوزلی	۱۳۷	بولارد	۲۰۷
اوکانر	۱۳۹	بوئن	۲۰۹
اولیویه	۱۴۳	بهلر	۲۱۱
اولثاریوس	۱۵۰	بیشوپ	۲۱۲

بیکر	۲۱۶	جان دوم	۲۹۲
بینینگ	۲۱۷	جانسن	۲۹۲
پاتینجر	۲۱۷	جانی فرنگی‌ساز	۲۹۲
پاسلی	۲۱۹	جکسن	۲۹۳
پتی	۲۱۹	جنکینسن	۲۹۷
پرایس	۲۲۰	چاپمن	۲۹۸
پرنو	۲۲۱	چاره‌ری	۲۹۹
پروکویوس	۲۲۳	چریکف	۳۰۰
پگولوتی	۲۲۴	چلی	۳۰۵
پلامتری	۲۲۵	چینی	۳۰۷
پلی‌بیوس	۲۲۵	حارثی	۳۰۷
پلینیوس	۲۲۷	حموی	۳۰۹
پوردنون	۲۲۷	خاخام بن جناح	۳۱۴
پوزر	۲۲۸	خاخام موسی پتاجیا	۳۱۴
پولاک	۲۲۹	خانیکف	۳۱۴
تامسن	۲۳۸	خودزکو	۳۱۹
تانکوانی	۲۴۲	خورنی	۳۲۶
تاوژنیه	۲۵۰	داگلاس	۳۲۹
ترز	۲۶۱	دالمانی	۳۳۰
تره زل	۲۶۳	در شلی	۳۳۶
تکتاندر	۲۶۸	دروویل	۳۳۶
تلگرافچی	۲۷۲	دلاکروآ	۳۳۹
تودولایی	۲۷۳	دلاند	۳۴۰
تورنتن	۲۷۸	دلاواله	۳۴۳
تولوزان	۲۷۸	دلیسله	۳۵۵
تونو	۲۸۳	دنسترویل	۳۵۶
تویفل	۲۸۵	دوبد	۳۶۰
تویوکیچی	۲۸۵	دوراند	۳۶۷
تیت	۲۸۷	دوراند (لیدی الا)	۳۶۸

۴۴۵	 ژوبر	۳۶۹	 دوسرسی
۴۵۱	 سالتیکف	۳۷۲	 دومان
۴۵۷	 سانتو استفانو	۳۷۵	 دووتی
۴۵۷	 سانس	۳۷۵	 دوهوسه
۴۶۱	 سانوتو	۳۷۶	 راینو
۴۶۲	 ساوج لندنور	۳۸۲	 راتیسلاو
۴۶۲	 سایکس	۳۸۲	 راس
۴۷۳	 سایکس (الا)	۳۸۲	 راتیسلاو (آلبرت)
۴۷۳	 سردا	۳۹۰	 راس (رز)
۴۷۴	 سرسو	۳۹۲	 راموزیو
۴۷۵	 سفرنامه‌های انگلیسی‌ها در ایران	۳۹۲	 راولینسن
۴۷۶	 سفرنامه‌های ونیزیان در ایران	۴۰۰	 رایت
۴۸۸	 سکویل وست	۴۰۵	 رایس
۴۹۱	 سیرو	۴۰۸	 رایس (کلارا)
۴۹۳	 سیمونیچ	۴۱۶	 روبروک
۴۹۳	 شاردن	۴۱۶	 روزن
۴۹۹	 شرلی	۴۱۸	 روششوار
۵۱۹	 شلینگر	۴۲۹	 ریچ
۵۱۹	 شوارتسناخ	۴۳۱	 ریچاردز
۵۲۴	 شوستر	۴۳۶	 زاوی
۵۳۰	 شولتسه هولتوس	۴۳۷	 زنر
۵۳۲	 شیخ نجیب‌الدین	۴۳۸	 زنو
۵۳۳	 شیلت برگر	۴۳۸	 ژاک
۵۳۵	 شیندلر	۴۳۹	 ژاکن
		۴۴۰	 ژزو

فهرست مطالب

۱۱		فابر
۱۳		فابرتیوس
۱۳		فاگرین
۱۳		فاولر
۱۴		فرانکلین
۱۷		فرنبرگر
۱۸		فریر
۱۸		فلایر
۱۸		فریزر
۲۱		فریزر بیلی
۲۹		فلاندن
۴۱		فلمنگ
۴۲		فلویر
۴۷		فوربز
۵۶		فوروکاوا
۶۴		فوکو
۶۷		فوکوشیما
۶۹		فووریه
۷۵		فیثاغورس

۷۶	فیدالگو	کینر	۱۷۰
۷۹	فیگوئروا	کوپر	۱۷۱
۸۴	فیلبرگ	کوتر بوئه	۱۸۱
۸۶	کاتف	کورف	۱۸۵
۸۹	کارپن	کولارژ	۱۸۶
۹۰	کارری	گابریل	۱۹۲
۹۸	کارلا سرنا	گاردان	۱۹۲
۱۰۰	کاره	گذار	۲۰۵
۱۰۰	کازاما	گرس	۲۰۷
۱۰۴	کاساکوفسکی	گروتفند	۲۰۸
۱۰۶	کاکاش	گروته	۲۰۹
۱۰۶	کاکرن	گریبایدف	۲۱۶
۱۰۸	کاکس	گزنفون	۲۲۴
۱۰۹	کانولی	گلدسمید	۲۲۶
۱۱۰	کنزیاس	گملین	۲۲۸
۱۱۲	منابع	گوا	۲۲۸
۱۱۲	کر پورتر	گوینو	۲۲۹
۱۱۳	کرزن	گوس	۲۶۰
۱۲۷	کروسینسکی	گیونز	۲۶۱
۱۳۴	کریستنسن	گیرشمن	۲۶۵
۱۳۶	کریستی	گیلانتز	۲۷۴
۱۳۶	کرینی	لافتوس	۲۷۸
۱۳۷	کست	لاخ	۲۷۹
۱۳۷	کلاویخو	لاکهارت	۲۸۰
۱۴۲	کلمباری	لایارد	۲۸۲
۱۴۳	کلوکه	لسکو	۲۹۲
۱۴۷	کمبل	لسترنج	۲۹۳
۱۵۰	کمپفر	لمبتون	۲۹۴
۱۶۳	کنتارینی	لمگو	۲۹۹
۱۷۰	کنتی	لوات	۳۰۰

۳۸۱	مورگان	۳۱۱	لوتی
۳۸۲	موریه	۳۱۳	لورین
۳۸۷	موزر	۳۱۳	لومسدن
۳۸۸	موتابونه	۳۱۴	لیتن
۳۸۹	میتفورد	۳۱۵	مارکوارت
۳۹۱	میتل هولتسر	۳۱۵	مادام دیولافوا
۳۹۳	میلسپو	۳۲۳	مارش
۳۹۶	مینورسکی	۳۲۳	مادر عراق
۴۰۱	نثارخوس	۳۲۳	مارچنکو
۴۰۱	نوردن	۳۲۴	مارکوپولو
۴۰۵	نهری	۳۳۱	مالتزف
۴۱۲	نیبور	۳۳۲	مانورینگ
۴۱۹	نیدرمایر	۳۳۲	مانی
۴۲۰	نیوبری	۳۳۳	ماهوان چینی
۴۲۱	نیکیتین (آفاناسی)	۳۳۶	مایار
۴۲۲	نیکیتین (بازیل)	۳۳۶	مری شیل
۴۲۳	واتسن	۳۴۵	مک ماهون
۴۲۴	وارینگ	۳۴۶	مطراقچی
۴۳۰	وگت	۳۴۷	مقدسی
۴۳۱	وامبری	۳۴۸	ملتون
۴۳۳	وچیتی	۳۴۹	مکدونالد
۴۳۳	والد	۳۵۵	ملتون
۴۳۵	ورم	۳۵۵	مک گرگور
۴۳۵	ولف	۳۶۲	مکنزی
۴۳۶	وودهاوس	۳۶۵	ملکم
۴۳۷	ویاند	۳۷۲	ملگونف
۴۳۷	وولفسن	۳۷۳	ممبره
۴۳۸	ویشارد	۳۷۸	مندلسلو
۴۴۳	ویلبر	۳۷۹	ماندویل
۴۴۴	ویلبراهام	۳۸۰	مورالس

۴۹۱	هکاتئوس	۴۴۵	ویلز
۴۹۳	هل	۴۴۵	ویلز (ریچارد)
۴۹۳	هلمز	۴۴۵	ویلس
۴۹۴	همیوس	۴۵۷	ویلسن (آرنولد)
۴۹۵	هنوی	۴۶۰	ویلی
۴۹۵	هیل	۴۶۱	ویلسن (ساموئل)
۴۹۶	هیئتس	۴۶۲	هاردینگ
۴۹۹	هینچه	۴۶۳	هارنی
۴۹۹	هوسه و بابن	۴۶۴	هاکس
۵۰۰	هولتسر	۴۶۶	هالینگبری
۵۰۴	یقیکیان	۴۶۷	هانت
۵۰۶	یوشیدا	۴۶۹	هدین
۵۲۶	یه ناگا	۴۷۴	هربرت
۵۲۶	بیت	۴۷۶	هرتسفلد
۵۲۹	منابع فارسی	۴۸۰	هردوان
۵۴۷	منابع انگلیسی	۴۸۲	هرودت

از بامدادان تشکیل جوامع بشری، سفر برای انسان جذابیت بسیاری داشته است. گو این که فقدان امکانات حمل و نقل ایمن و راحت و وجود حیوانات وحشی و راهزنان و سرما و گرمای طاقت فرسا از موانع مهم سفر محسوب می شد. شمار سیاحان و جهانگردان در قرون و اعصار اولیه از این جهت، بسیار اندک است، اما با گذشت زمان و تسلط انسان بر مصایب سفر، شاهد افزایش اندک اندک شمار جهانگردان در بستر تاریخ هستیم. ایران به دلایل متعدد از جمله شکوه و جلال حکومت های باستانی و قرار داشتن در مسیرهای تجاری گیتی و وجود دانشمندان و عالمان ایرانی و استقرار در ناحیه ای از جهان که مهد و گهواره تمدن بشری است، مورد توجه و عنایت جهانیان بوده است.

سفر، مادر تجربه و سفرنامه مادر تاریخ است و عمارت شکوهمند تاریخ با مصالحی که سیاحان فراهم آرند، ساخته می شود. سفرنامه ها از منابع مهم جغرافیایی و تاریخی و کلید شناخت ویژگی های فرهنگی و اجتماعی جوامع یعنی پایه علم مردم شناسی است. سفرنامه ها مطالب ارزنده ای از تشکیلات اداری، فرهنگ، آداب و سنن و شرایط اقتصادی و اجتماعی آن زمان کشورها را در بر دارد. سفرنامه نویسی یکی از انواع ادبی دلپذیر در نگارش مشاهدات و توصیف آثار و وقایع و ضبط خاطرات

و اطلاعات است. سفرنامه، نوعی گزارش است که نویسنده در قالب آن مشاهدات خود را از اوضاع سرزمینی که بدان سفر کرده است، شرح می‌دهد. سفرنامه، توصیف دیده‌ها و شنیده‌ها، همچنین برداشت فکری و شخصی سیاحان، سفرا و میسیونرهای مذهبی از یک سرزمین و آداب و رسوم مردم آن، خلق و خو، پوشاک، صنعت و اطلاعاتی از بناهای تاریخی، مسجد، کتابخانه، بازار، بزرگان، مردم، جمعیت، آب و هوا، زبان اهالی مناطق مورد بازدید است. سفرنامه‌ها گنجینه و موزه‌ای از اطلاعات هستند. یکی از مهم‌ترین منابع در شناخت اعصار مختلف تاریخ، سفرنامه‌ها، خاطرات و مشاهدات سیاحان، سفرا، مبلغان مذهبی و غیره است.

سرزمین ایران، به لحاظ داشتن آثار تاریخی کم‌نظیر و فرهنگ غنی از بامدادان تمدن بشری از مقاصد اصلی سیاحان دیگر اقوام و ملل گیتی بوده است.

برای تحقیق در زمینه‌های مختلف اجتماعی و شناخت بهتر زوایای تاریخی جوامع بررسی سفرنامه‌ها می‌تواند منبعی ارزنده باشد. به‌ویژه آن که نویسندگان سفرنامه‌ها هر یک از دیدگاه‌های خاص خود اوضاع طبیعی، اجتماعی و یا سیاسی منطقه را مورد بازدید قرار داده‌اند. در سه برش زمانی ایران بیش از دیگر ازمنه تاریخ، مورد توجه علاقه‌مندان سفر قرار گرفته است: (الف) دوران باستان، (ب) دوره صفوی و (ج) دوره قاجاریه

دوران باستان

ایران در این دوران به‌خصوص در پادشاهی کورش و داریوش مهد و گهواره تمدن بشری بود و مورد غبطه نخبگان یونانی (تنها رقیب ایران در آن روزگار) نظیر افلاطون بوده است، اما با تغییر سیاست و فرسایش سیستم پادشاهی در بستر زمان از ارج و قرب حکومت کاسته شد و با حمله اسکندر، هخامنشیان سقوط کرد. در دوران بعدی شاهد ظهور دیگر سلسله‌های پادشاهی هستیم تا با افول قدرت ساسانیان و حمله اعراب مسلمان این دوران به پایان می‌رسد. اغلب جهانگردانی که در این دوره از ایران یاد کرده‌اند به تحسین و شکوه پادشاهی و فرهنگ و رفتار ایرانیان پرداخته‌اند.

برخی از کهن‌ترین گزارش‌های سفر متعلق به مصریان است که قدمت یکی از آن‌ها به سده ششم پیش از میلاد می‌رسد و آن سفرنامه کوسموس اسکندرانی است (حدود ۵۴۸ ق.م). هرودت از قدیمی‌ترین جهانگردانی است که به ایران سفر کرده و گزارش سفر خود را نوشته است. گزنفون، مورخ آتنی (۳۳۵-۴۳۰ ق.م)، نیز به ایران مسافرت کرده و کتابی از سفر خود نوشته است.

کهن‌ترین اسناد و مدارک در حوزه سفرنامه‌نویسی در جهان، ایران را مبدأ این رشته می‌دانند، زیرا نخستین سفرنامه به استناد تاریخ به دستور داریوش اول هخامنشی درباره رودخانه سند، خلیج فارس و دریای سرخ نگاشته شده است.

ماد

پلی بیوس (Polybius یونانی)، (زاده ۲۰۰ قبل از میلاد) درباره همدان و قصر معروف سلطنتی آن چنین می‌نویسد: «اکباتان در ابتدا مقر پادشاهان ماد بوده و از حیث ثروت و شکوه و جلال و عظمت و ابنیه عالی بر شهرهای دیگر برتری داشته است».

کورش

جان کورتیس در کتاب ایران باستان به روایت موزه بریتانیا به بررسی دقیق فرهنگ، قدمت، آثار و تاریخ هنر ایران باستان می‌پردازد، وی با اقتباس از منابع دسته اول و معتبر علمی یکی از عوامل مهم اثرگذاری ایران‌شهری بر ملل دیگر را تاریخ باشکوه و منحصر به فرد ایرانیان می‌داند.

«در زمان کورش کبیر به لحاظ شایستگی و کاردانی که داشت، بعضی مشاغل سیاسی، نظامی، اجتماعی را به یونانیان واگذار کرد.» (ویلهم. ۱۳۸۶. ۶۶ تا ۶۷ و ۸۱).

هنگامی که کرزوس به دست کورش بزرگ شکست خورد، امپراتوری هخامنشی مبنای کار هرودت در تاریخ‌نگاری می‌شود. کورش پس از تعیین جانشین و ترغیب پسران خود به اتحاد، به آنان چنین توصیه می‌نماید: «بر شماست که پس از خدایان همه مردم و نژاد آیندگان را گرامی دارید.» (کریستن سن. ۱۳۵۰. ۱۰۱).

آرمسترانگ

تی. بی. آرمسترانگ (T. B. Armstrong) نویسنده سفرنامه‌ایست که خاطرات خود را در طول دو عملیات جنگ روسیه و ترکیه. با عبور از جنوب روسیه، کریمه، گرجستان، از طریق ایران، کردستان و آسیای صغیر، به قسطنطنیه رفته نوشته است.^۱ این کتاب با توماس آلکوک به نام آقا و نوکر که درباره کشته شدن گریبایدف سفیر روسیه در ایران که در سال ۱۸۲۹ اتفاق افتاد مشترک است.

آرنولد

سر (رابرت) آرتور آرنولد (Arthur Arnold) (۱۸۳۳-۱۹۰۲) یک سیاستمدار و نویسنده لیبرال انگلیسی بود و او عضو جناح رادیکال حزب لیبرال بود و در سال ۱۸۶۸ اولین سردبیر The Echo، مقاله عصر لیبرال بود. در سال ۱۸۷۳ نامزد ناموفق برای انتخابات مجدد در هانتینگدون بود. در سال ۱۸۷۵ از سمت تحریریه خود استعفا داد و به همراه همسر خود به خاورمیانه سفر کرد. او گزارشی

۱. آرمسترانگ، تی. بی. خاطرات سفر به میدان‌های جنگ اخیر روسیه و ترکیه. لندن ۱۸۳۱
(Journal of the travels in the seat of war during the two last campaigns of Russia and Turkey.
By T. B. Armstrong. London, 1831).

از سفر هزار مایل در سال ۱۸۷۷ را با عنوان کاروان در سراسر ایران منتشر کرد.^۱ در سال ۱۸۷۸ او مجموعه‌ای از نوشته‌های سیاسی خود را با نام سیاست اجتماعی انتشار داد. او از اصلاح قانون زمین، اصلاح دولت محلی در کلان‌شهر، ملی شدن راه‌آهن، حق رأی زنان حمایت کرد.^۲

آشی‌کاگا

آشی‌کاگا. آتسو اوجی (۱۹۸۳-۱۹۰۱ م.) از پیشگامان ایران‌شناسی در ژاپن بود. در جوانی زبان سانسکریت را فراگرفت و سپس زبان‌های اوستایی و پهلوی را در فرانسه آموخت. در سال ۱۳۱۳، برای شرکت در جشن هزاره فردوسی به ایران سفر کرد و مدت ۱۰ ماه در ایران ماند. در این مدت از شهرهای اصفهان، یزد، شیراز، مشهد، تهران و بسیاری شهرهای مسیر دیدار کرد. سفرنامه و برخی یادداشت‌های این کتاب حاصل همین مسافرت اوست. او سال‌ها استادی دانشگاه کیوتو و ریاست دانشکده ادبیات آن دانشگاه و ریاست انجمن مطالعات جنوب غربی آسیا را بر عهده داشت. در این کتاب، سفرنامه، خاطرات و یادداشت‌های نامبرده درباره ایران با مقدمه‌ای درباره زندگی و آثار آشی‌کاگا به چاپ رسیده است. کتاب از چهار بهره (بخش) تشکیل شده است. در بهره نخست که به زندگی و آثار نامبرده اختصاص دارد از تبار آشی‌کاگا، سال‌های نوجوانی، علاقه و توجه او به فرهنگ و مردم ایران، حال و هوای زندگی در ایران، علاقه او به جشن هزاره فردوسی صحبت شده است. در بهره دوم سفر آشی‌کاگا در ایران در سال ۱۳۱۳ که از بغداد به تهران و از آنجا به مشهد بوده ترجمه شده است. بهره سوم شامل مقالات آشی‌کاگا درباره ایران است که عناوین آن‌ها از این قرار است: با من به ایران بیایید؛ ایران سرزمین آتش (جاوید)؛ یاد نیشابور و زیارت تربت

1. Arnold. 1902. p. 6.

۲. آرنولد. ۱۸۷۷: ۱۹۱۲. Arnold.

خیام؛ شاعر نیشابور؛ خاطره‌ام از اصفهان؛ آسیا در برابر تجدد. در بهره چهارم مجموعه‌ای از نوشته‌های دیگران درباره آشی‌کاگا فراهم آمده است. صفحات پایانی، فهرست منابع و عکس‌هایی از آثار و اشیای مربوط به او به چاپ رسیده است. خاطرات و شرح سفر آشی‌کاگا، ایران‌شناس ژاپنی که نخستین بار در سال ۱۳۱۳ به ایران سفر کرد. برخی از مقالات آشی‌کاگا و مطالبی از دیگران به یاد او نیز بخش‌هایی از کتاب را تشکیل می‌دهند.^۱

آلکوک

توماس آلکوک (Thomas Alcock) (۱۸۶۶-۱۸۰۱ م.) سیاستمدار انگلیسی بود. توماس آلکوک فرزند جوزف، در پوتنی، به دنیا آمد. وی در هارو تحصیل کرده است. در سال ۱۸۲۸ تا ۱۸۲۹ به روسیه، ترکیه، ایران و یونان سفر کرد و بعدها یادداشت‌های سفرهای خود را چاپ کرد.^۲ وی بین سال‌های ۱۸۲۶ تا ۱۸۳۰ عضو پارلمان (MP) بود و پس از قانون اصلاحات بزرگ، از سال ۱۸۳۹ تا ۱۸۴۰ برای لودلوو نشست.^۳

وی از نظر سیاسی مترقی و تمایل به گسترش حق رأی دادن بود. بیش از ۴۰/۰۰۰ پوند در ساخت کلیساها و مدارس و موقوفه‌های کلیساها در سورری و لینکلن‌شایر هزینه کرد. وی مدافع قوی برای حفظ عوام و فضاهای باز برای استفاده و تفریح عمومی بود و جزوه‌ای را در این زمینه در سال ۱۸۴۵ منتشر کرد. آلکوک، توماس، مسافرت‌هایی در روسیه، ایران، ترکیه و یونان در سال‌های ۱۸۲۸ تا ۱۸۲۹. لندن ۱۸۳۱.^۴

این کتاب مشترک است با توماس آلکوک به نام آقا و نوکر که درباره کشته شدن گریبایدف در سال ۱۸۲۹ اتفاق افتاد.

۱. سفرنامه آشی‌کاگا. مترجم: هاشم رجب‌زاده.

2. Alcock. 331 : 547-8. 1866.

3. The London Gazette. 1837. pp 232-233.

4. Brayley (1842); A Topographical History of Surrey. p 273.